

Vuur, vuurdans... oerelement vol symboliek

Sommige dagdagelijkse dingen hebben naast hun praktische functie ook een diepere betekenis die we ons niet meer realiseren. Het zijn symbolen die bepaalde ideeën over het menselijk leven en over de natuurlijke en bovennatuurlijke wereld gestalte geven.

Een symbool is een zintuiglijk waarneembaar voorwerp dat ook het beeld is van iets anders bv. duif = vrede. Een symbool bestaat dus enerzijds uit een vatbaar, herkenbaar element en anderzijds uit een onzichtbaar element. Symbolen gaan vooraf aan het schrift als een communicatievorm om ideeën over te brengen. De mens heeft zich sinds zijn ontstaan steeds omringd met symbolen. In symbolen liggen verklaringen, bezweringen, geboden en verboden.

Voor mensen uit de oudheid was de hulp van goden of bovennatuurlijke wezens noodzakelijk om orde te scheppen en de strijd aan te gaan met de onvoorspelbare natuur. De oude wetenschap probeerde symbolische verbanden te leggen tussen de vier oerelementen: water, lucht, aarde en vuur.

In deze periode van het jaar, de winterperiode met de eindejaarsfeesten neemt vuur toch wel een belangrijke plaats in. We staan even stil bij de symbolische functies van het vuur en bespreken ook de vuurdansers die zowel in het verleden als in het heden getuigen zijn van een specifieke kracht.

Vuur is een mannelijk en actief element. Vuur wordt geassocieerd met reiniging, openbaring, transformatie, regeneratie en spirituele of seksuele hartstocht. Mythes van helden zoals Prometheus die vuur stelen van de goden weerspiegelen het enorme belang van de ontdekking van het maken van vuur. Het leek een goddelijke vaardigheid en daarom symboliseerde vuur de goddelijke energie.

In de alchemie werd vuur voorgesteld door een driehoek: vuur was het samenbindende element. Rituele vuuraanbidding wordt gekenmerkt door angst en waardering: angst vanuit de dreiging die de verterende kracht van het vuur heeft in de natuur, waardering vanuit de bescherming en het comfort dat een haardvuur binnenshuis kan brengen. De haard (er is een klankverwantschap met het woord hart) was het middelpunt van het huishouden omdat hij het oudste van de elementen bevatte, nl. het vuur.

Het heilig vuur van de goden dat door de eerste mensen werd ontdekt, is tienduizenden jaren lang door de stammen van de mensheid aan elkaar doorgegeven. Meestal was er in elke stam één van de leden verantwoordelijk om het vuur brandend te houden, als symbool van het leven en ook uit pure praktische noodzaak. Bij de Romeinen werd de haard bewaakt door de geesten van het huis, de Penaten en de Vestaalse maagden moesten het vuur bewaken.

Ten tijde van de middeleeuwen beschermdde Hob, de huiskobold de haard. In Engeland wordt de verwarmingsplaat in de keuken nog altijd 'hob' genoemd.

In primitieve culturen werd het vuur eerst als een echte godheid vereerd. Later werd het een symbool van goddelijke macht. Soms wordt het vuur beschouwd als een incarnatie van de zon. Er bestaat een mythe dat vuur door de mens gestolen is van de zon. Vandaar het bijgeloof dat je vuur niet met succes kan aansteken als er een zonnestraal op de haard schijnt. De zon zou dan immers met minachting kijken naar de zielige menselijke pogingen om haar kracht na te apen.

De associatie met reiniging, zuivering leidt in de geschiedenis tot barbaarse wreedheden. De idee dat vuur van kwaad zuivert geeft het christendom een zogenaamde verantwoording voor de vele slachtoffers op de brandstapel.

In de indiaanse tradities in Noord-Amerika was het kampvuur een beeld van geluk en voorspoed. De zon zelf werd het grote vuur genoemd en werd ook vereerd. Denken we hierbij aan de zonnedans van de Azteken. In het boeddhisme is een pilaar van vuur een symbool van Boeddha en vuur als verlichting kan een metafoer

zijn voor wijsheid.

Regeneratiesymboliek vormt de grondslag van de paasrituelen in de rooms-katholieke en in de oosters-orthodoxe kerken. De kaarsen worden gedoofd en daarna weer aangestoken met een nieuw vuur.

De vreugdevuren van het nieuwe jaar hebben hun oorsprong in vormen van sympathetische magie, waarin het aansteken van nieuwe vuren in verband wordt gebracht met het terugkerende licht en de warmte van de zon.

Ook in onze contreien werd midwinter met een grote vuurceremonie gevierd. Het joelfeest is het oude Germaanse midwinterfeest. Men vierde de geboorte van de zon met een reeks rituelen die bedoeld waren om de natuur weer op te wekken, het nieuwe jaar te beginnen en een nieuwe zomer te laten komen met extra warmte. Het joelblok, meestal een eik of appelboom, werd op 'kerstavond' afgezaagd en naar huis geslept waar het zijn weloverwogen plaats kreeg in de enorme haard. Het werd aangestoken met een stuk hout dat over was van het joelblok van het vorige jaar. Het joelblok moest twaalf volle dagen blijven branden. Men schreef allerlei magische eigenschappen toe aan het joelblok en de as ervan. Voor de bewoners toen zorgde het voor bescherming en het hele gebeuren vormde een belangrijk onderdeel in het sociale gebeuren.

Het houtblok stond voor vuur. Vuur betekende warmte en warmte betekende zekerheid in de lange koude wintermaanden. Deze rituelen werden door het christendom overgenomen en in een christelijk kader geplaatst. Zo was het joelblok een symbool om de stal warm te houden voor het kindje Jezus.

Tijdens de kerstperiode worden ook wij nog altijd herinnerd aan deze vuurceremonie. Naast het feit dat iedereen tijdens deze dagen gezellig warm probeert bij elkaar te komen, zorgt elke bakker ervoor dat de 'Bûche Noël' in de toonbank ligt. Deze kerststronktraditie werd ingevoerd door de Parijse banketbakkers. Zij maakten een nauwkeurige replica van het joelblok op het ogenblik dat de stadsmensen deze traditie niet meer konden uitvoeren wegens plaatsgebrek (de haarden werden te klein).

Dans is één van de oudste kunstvormen en is onlosmakelijk verbonden met het leven van de mens. Het is dan ook niet vreemd dat er bij de vele vuurceremonies die er zich in de geschiedenis hebben voorgedaan ook vuurdansen waren.

Ontstaan vanuit de religie en de primitieve geneeskunde werd en wordt aan vuurdansen een therapeutische waarde gegeven. Oude Griekse schrijvers halen voorbeelden aan van ceremonies ter ere van Dionisos waardoor blijkt dat het een eeuwenoude traditie is. Stravon vertelt dat in Feronia, niet ver van de berg Sorakton, diegenen die door de duivel bezeten waren blootvoets over gloeiende kolen liepen zonder zich te verbranden.

Ook in Kastavala in Kapadokia werd over het vuur gelopen in de tempel van Artemis. Plinius bevestigt dat nabij de berg Sorakton families over gloeiende kolen wandelden bij de jaarlijkse rituelen toegewijd aan Apollo.

Dat dans een therapeutisch effect kan hebben heeft zich gedurende de ganse geschiedenis gemanifesteerd. We denken hierbij aan de verhalen over de Italiaanse tarantella, de Marokkaanse dansen van de Gnawa's die een genezende kracht hebben, het gebruik van ritme in vooedooceremonies in Afrika,...

Ook nu nog bestaan vuurdansen, verbonden met religieuze vieringen. De Bulgaarse prof. Arnoudoff stelt dat in Urkari (Bulgarije) dit gebruik nog steeds gangbaar is en vermoedelijk is meegebracht door vluchtelingen uit Oost-Thracië.

In Roemenië vindt men eveneens sporen terug. Dit wijst op een verspreiding van dit gebruik over de Balkan. Het fenomeen is echter wijder verspreid en is gekend in Indië, Polynesië, Ceylon en Noord-Australië.

Zelf waren we getuige van een vuurdansceremonie in Bulgarije. Naar aanleiding van het Internationaal Folklore-festival in Veliko Tarnovo hield Daniela Ivanova een lezing over vuurdans: '\Vuurdansen vandaag de dag: een gave of een ontwakend archetype?\'

De lezing was een onderdeel van een groter werk dat gegevens bevat over het nestinarstvo-ritueel. Een vergelijking met het moderne dansen op gloeiende kolen en onderzoek naar vuurdansers uitgevoerd in 1994.

Het nestinarstvo-ritueel is een complex ritueel dat samenhangt met de cultus van Sint Constantijn en Elena (21 mei). Het hoogtepunt ervan is een dans op vuur. De populaire naam van de vuurdansers (mannen en vrouwen) is nestinars.

Bij de authentieke nestinars wordt het 2-delige ritme geslagen op de heilige pauk die net zoals de vuurdansdoedezak enkel gebruikt wordt voor dit ritueel. De danspassen, snelle stappen met wisselende voet, zijn een erg oude manier om het ritme om te zetten in dans. Dit eenvoudige 2-ledige ritme, een streven naar sociale en kosmische orde, is in veel culturen terug te vinden als een nabootsend model van de wereldstructuur.

Het ritme wordt steeds verdicht door de pauk totdat de danser er in wegzinkt en verdwijnt. Alle oude technieken om in extase te komen hebben iets te maken met dat simpele 2-ledige ritme, aangegeven door een pauk, een eenvoudige drum, koeienbellen, getik met de voet, gestamp, de stem,... Op die manier brengt ook de vuurdanser het idee over van een heel oude betekenis van ritme en actie.

Het ritmische stampende ge-dans op gloeiende kolen en het onophoudelijke ronddraaien, gesticuleren en ritmische zingen, het luide, scherpe doordringende "vahkania", het slaan van een slaginstrument, al die dingen nemen ons mee terug naar een eeuwenoud extatisch ritualisme. "Vahkania" zijn de scherpe, doordringende kreten van de prihvanaat nestinardanseress tijdens haar vuurdans. Ze wordt gekenmerkt door het geloof dat een zeker persoon geroepen wordt om Sint Constantijn te dienen. De nestinar gelooft dat zij beschermd wordt door de heilige en dat zij daarom kan dansen op het vuur zonder zich te verbranden.

De uitvoerders van de dansen verklaren dat ze een intensief contact met de kosmische fundamenteën vestigen, een bijzonder sterke band tussen de mensen en de godheid, tussen het externe en het interne, waarvan het hoogtepunt bestaat in het bereiken van een toestand van extase (prihvashtane). Het gaat om een manier om de permanente vaste band weer te geven tussen het hogere en het lagere, tussen het levende en het dode.

Hoe moeten we dit begrijpen? De boom (macrokosmos) verandert in vuur, het vuur wordt omgezet in gloeiende kolen, een mens loopt of danst op de smeulende kolen (= microkosmos = kruis = de verbonden vier richtingen van de wereld = de vier elementen van de natuur) en vervuld door een hogere kracht profeteert hij. Zo ontstaat er een perfecte gelijkvormigheid: de boom - een symbool voor de mens, omgezet in vuur (smeulende kolen) en de mens (tussenpersoon, medium) die erop danst en er kracht uit put. Allerlei mogelijke theorieën (filosofische, neurologische, psycho-analytische,...) breken hun hoofd om dit fenomeen te verklaren, maar dit zou ons te ver leiden. Feit is dat eeuwen-oude rituelen nog steeds stand houden.

Toch moeten we het vuurdansfenomeen ook wat relativiseren. Er bestaan immers '\groepen\' vuurdansers. De eerste groep zijn de dansers die betaald worden voor hun opvoeringen in volksrestaurants of in café's. Vermoedelijk zie je hen het makkelijkst. De tweede groep zijn degenen die op het vuur dansen door een onoverkomelijke interne impuls, zonder dat er enig economisch voordeel bij komt kijken.

Daarnaast is er nog een derde groep waar het niet zozeer gaat om een sterke drang om in het vuur te lopen dan wel om de uitdaging: "ik kan het en jij kan het." Zij lopen over de gloeiende kolen om hun eer te behouden en hun superioriteit boven de anderen te tonen. De anderen overtreffen en daarvoor gerespecteerd worden is belangrijk.

Ook in Griekenland, meer specifiek in het noorden, leeft de vuurdanstraditie nog, hier 'anastenaria' genoemd. Uit onderzoek blijkt dat er linken zijn met de ceremonies ter ere van Dionisos. De astenaris gelooft ook hier dat de heilige Constantijn hem helpt om de nodige kracht te vinden. Vaak geeft men een therapeutische waarde aan deze dansen. Dit is begrijpelijk daar de dansers dingen doen die niet logisch en natuurlijk lijken.

Om wat voor reden ook krijgen ze een innerlijke kracht die hen in staat stelt om buitengewone dingen te doen. De dans symboliseert deze ingesteldheid. Het is een bevestiging van hun fysische, intellectuele en spirituele zuiverheid. Dit gegeven op zich is al therapeutisch want dit brengt met zich mee dat negatieve gevoelens wegvallen en dat de danser zijn psychisch innerlijke wereld gereorganiseerd heeft.

Misschien is het zo dat iedereen op het vuur kan dansen en daardoor zichzelf sterker maakt. Denken we maar aan de recente TV-beelden tijdens de uitzending 'Witte raven'. Ook hier was op gloeiende kolen lopen een proef om mentale veerkracht en sterkte op te bouwen. Vraag blijft waarom het slechts enkelen zijn die dit effectief doen.

Bronnen: 1. Peter Lorie. Volksgeloof. Boek van Magische kennis. Rijswijk, Uitgeverij Elmar, 1992 2. Desmond Morris. En nu is het kerstmis. Houten, Van Holkema & Warendorf, 1993. 3. Jack Tresidder. Symbolen en hun betekenis. Vianen, The house of the books, 2000. 4. Daniela Ivanova. Vuurdansen vandaag de dag: een gave of een ontwakend archetype. Lezing, 2001 (vertaling: Piet Creten) 5. Dimitrios Goulimaris. The therapeutic use of dancing and rhythm in religious customs. The case of fire-walking in Greece. Tijdschrift Dansuniversiteit, 2002, nr 42, 'Vuur, vuurdans...oerelement vol symboliek'